

FITXA D'INVENTARI PATRIMONI ARQUEOLÒGIC I ARQUITECTÒNIC

Núm. catàleg:	P21	Identificador:	CAL BOU I CAL CATALÀ
Terme municipal:	EL PERELLÓ	Comarca :	BAIX EBRE
Coordenades UTM:	X: 307434.3; Y: 4527618.6		Alçada snm: 137,5
Núm. jaciment IPAC:	14938	Codi de registre IPAC:	
Règim jurídic:	Particular - municipal	Cronologia:	Medieval - XX
Protecció:	- / Bé Cultural d'Interès Local		
Tipus de jaciment:	Vivenda - museu		
Referència cartogràfica:			

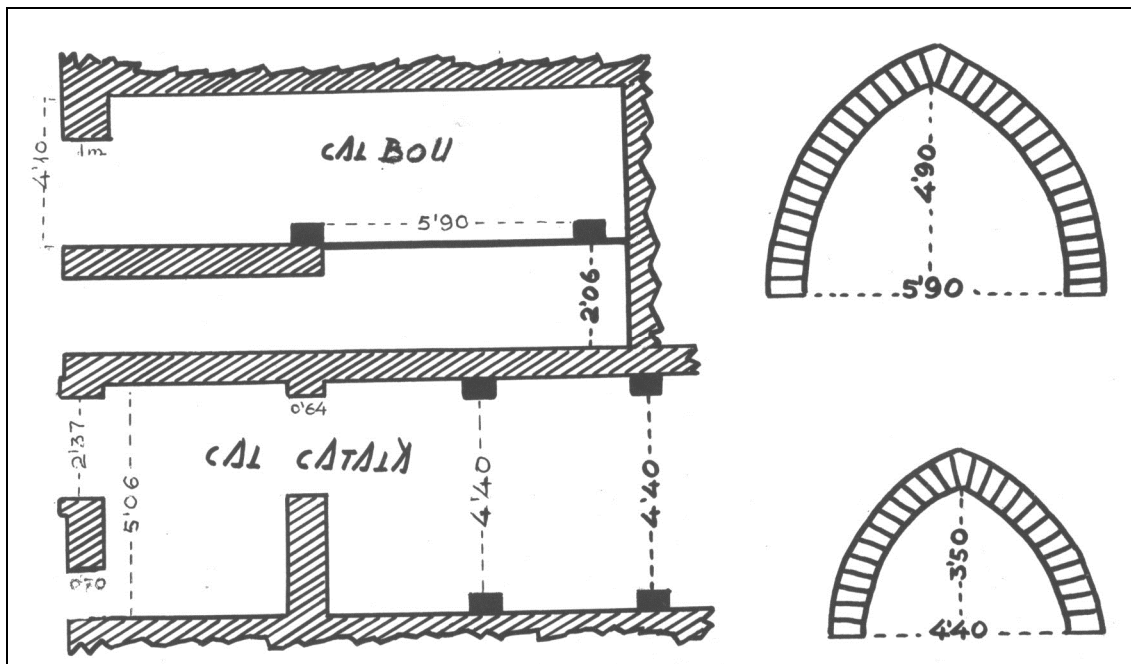

Cartografia topogràfica 1:1.000. ICC

Situació:	Edificis situats al carrer Major número 39 (Cal Bou) i número 41 (Cal Català).
Bibliografia:	BOYER GIL, A., PALLARÈS LLEÓ, A., <i>Història d'El Perelló</i>, volum I, Barcelona 1978, 107-115, 198-199. MARÍ BRULL, G., <i>La fundació del Perelló 1294</i>. Col·lecció Via Augusta (quaderns sobre temes perellonencs 2), 65-67. RAMS FOLCH, P., PÉREZ SUÑÉ, J.M., <i>Excavació arqueològica preventiva al solar del carrer Major núm 41</i>, Servei d'Arqueologia, 2005. Memòria inèdita.

Descripció:

Si acceptem la hipòtesi de treball que les restes arquitectòniques gòtiques del Cal Bou i Cal Català corresponen a l'estructura de l'hospital del Perelló, la descripció que es conserva del mateix es la següent: a Cal Bou hi ha una arcada gòtica de 5,90 m de base i 4,90 m d'alçada. I a Cal Català hi ha dues arcades gòtiques de 4,40 m d'amplada i 3,50 m d'alçada.

Planta i alçat de BOYER GIL, A., PALLARÈS LLEÓ, A., *Història d'El Perelló*, volum I, Barcelona 1978, 182.

Possibles atribucions:

La presència d'arcs diafragma deixen constància d'una gran estructura d'arquitectura gòtica que suggereixen una construcció amb una nau longitudinal (cal Català) i una de transversal (cal Bou). Pensem que bé podria tractar-se d'una única construcció, i donades de les seves característiques arquitectòniques d'una edificació vinculada a la familiar reial: com ara l'Hospital o la casa de Jaume II.

En el primer cas, documentalment, l'hospital del Perelló té l'origen en el testament de la reina Blanca d'Anjou, segona muller de Jaume II, redactat a València el 18 d'agost de 1308. En una de les últimes clàusules testamentàries, la reina feia una deixa de 2.500 lliures de Barcelona "per a construir i edificar un hospital a la pobla de la Font del Perelló i per comprar rendes pel manteniment dels pobres que arribin i s'hostatgin en el dit hospital i pel manteniment del mateix hospital". Els motius de la reina per aquesta fundació no queden manifestats i és difícil de fixar-los, de manera que, sense descartar cap hipòtesi de les que diversos autors han expressat, aquest llegat s'ha d'emmarcar en els corrents religiosos i espirituals d'acostament a la pobresa que s'estenien per Europa, amb especial força els segles XIII i XIV. Blanca va morir a Barcelona el 13 d'octubre de 1310.

L'inici del procés de construcció de l'hospital cal situar-lo aproximadament cap a l'any 1312. El juny de 1312 en Guillem Ceret, ciutadà de Tortosa, ja s'estava encarregant de les gestions per realitzar el projecte per manament de Jaume II. Originalment, la façana de l'hospital havia de tenir una llargada de 70 pams a mà mida de Tortosa, però Jaume II disposà que s'allargués fins a 80 pams. Sembla ser que només tenia una porta, almenys a la façana principal, i comptava també amb una capella i un altar per a celebrar-hi els oficis religiosos. Jaume II va disposar pel setembre del 1314 que aquella capella fos dedicada a Sant Joan Baptista.

Els primers estatuts de l'hospital del Perelló foren redactats a Barcelona a primeries de l'any 1313 amb la intervenció més o menys directa del propi monarca. La intenció de Jaume II va ser lligar l'administració de l'hospital amb el monestir de Santes Creus. A part de l'administrador, havia d'haver un escriptur i una criada pels treballs generals de l'hospital i d'assistència als pobres. En cas de necessitar algú més, l'administrador ho havia de demanar al rei, el qual designaria el personal que fes falta. La primera intenció de Jaume II va ser no deslligar-se totalment de la seva obra i mantenir un control sobre la figura de l'administrador i de les rendes.

Possiblement degut al control reial sobre l'hospital, que l'abat de Santes Creus entenia excessiu, aquest monestir no acceptà les Primeres Ordinacions, i Jaume II nomenà el 1314 com segon administrador a un funcionari de la casa reial, en Ramon Satorre. Finalment, el març de 1316, la direcció passà a la ordre religiosa-militar toscana de Sant Jaume d'Altopascio.

El 8 de juny de 1318, Jaume II signà un document de donació de terra al costat de l'hospital, dintre el recinte murallat (de la cantonada de l'hospital fins al barranc).

Probablement per manca de finançament, raó que apunten Boyer i Pallarès, el papa Joan XXII autoritzà i establí la incorporació de l'hospital a l'església parroquial mitjançant butlla atorgada a Avinyó el 13 de setembre de 1327. Aquesta unió comportava l'absorció per part de l'hospital d'una porció de les rendes de la parròquia; però aquestes disposicions no es van fer efectives fins el 1335.

L'Ordre de l'Altopascio continuà al Perelló fins les darreries del segle XIV o a principis del XV. Llavors l'administració de l'hospital passà a mans seglars i caigué en un estat llastimós. El 1442 les parets de l'edifici ja es crivellaven i a totes les cambres es notava la descurança. En aquest estat estava quan el visità la reina Maria, muller d'Alfons el Magnànim, que va confiar de nou l'administració al monestir de Santes Creus per decret de 8 de gener de 1443. La seva administració es va perllongar fins el 1640, any en que el poble fou incendiat i destruït per les tropes castellanes del marquès de los Vélez.

Boyer i Pallarès suposaven que l'Hospital estava emplaçat dintre el recinte murallat, però a les afores del casc antic, tocant a la muralla sud, on hi havia una porta d'entrada. D'altra banda, aquests autors també suposaven que les arcades gòtiques de Cal Bou i Cal Català (carrer Major 39 i 41 respectivament), situades a prop de l'entrada nord, podrien formar les naus principal i lateral del primitiu temple parroquial sota l'advocació de Sant Jaume.

Nosaltres discrepem d'ambdues suposicions, però tampoc podem aportar cap prova concloent, encara que pensem que la dessacralització d'un temple parroquial per construir-ne un de nou en un altre emplaçament era un fet molt rar, doncs si era necessari el temple s'ampliava.

En relació a la casa de Jaume II, una de les principals finalitats per les quals es va potenciar un nucli de poblament al lloc de la Font del Perelló, atorgant-li Carta de Poblament, va ser la creació d'un centre urbà sobre la via de Tarragona a Tortosa, en un tram aleshores especialment deshabitat i inhòspit. El 22 de desembre de 1294 (A.C.A., Cancelleria, registre 262, foli 196v), quatre dies després de l'atorgament de la Carta de

Poblament, Jaume II mana al batlle de Tortosa, en Bernat de Llibia, que faci construir en el poble un edifici "... *in qua si opportuerit nos hospitari possimus...*" ("en el qual, si convinguéssim, ens poguéssim hostatjar").

El procés de construcció és desconegut, però el 23 d'agost de 1296, Jaume II encarregà a Pere Despuig, ciutadà de Tortosa, la custòdia d'aquest edifici (A.C.A., Cancelleria, registre 194, foli 245v).

El 9 de juny de 1298, Jaume II mana al batlle de Tortosa que reedifiqui i millori aquesta casa, fent les obres que calgui per reparar-la i fortificar-la, (A.C.A., Cancelleria, registre 112, foli 18v).

El motiu de la renúncia de fra Martí, de la ordre religiosa de Sant Jaume d'Altopascio, que administrava l'hospital del Perelló, a l'ús de la casa del rei s'hauria de buscar en un condicionament de tipus econòmic, davant la no utilitat de la seu del Perelló, un lloc estrictament de pas. Per això, davant les despeses de manteniment de la casa podien haver optat per renunciar-hi, aprofitant com a residència fortuïta en cas de necessitat l'hospital, el qual ja es mantenia de les seves pròpies rendes.

El 25 de maig de 1321, Jaume II encomana aquest "*hospitium*" a Pere Despuig de manera perpètua, per a què en siguin custodis ell i els seus descendents, i fins i tot la pugin donar i vendre si ho volen, amb l'única condició que, en aquest cas, els nous propietaris l'hagin de tenir endreçada i en bones condicions i que el rei o els seus successors s'hi pugin hostatjar sempre que ho necessitin (A.C.A., Cancelleria, registre 220, foli 14v).

Jaume II mor a Barcelona el 3 de novembre de 1327 i en la documentació dels seus successors no hi cap més referència a la casa reial del Perelló.

Entre el 20 d'abril i el 2 de maig de l'any 2005, nosaltres mateixos vam realitzar una excavació arqueològica preventiva en el solar de Cal Català. Les conclusions que es van extreure arran de la intervenció foren les següents:

1. En relació a l'estructura conservada de l'edifici —per al que establim una cronologia de construcció d'un moment indeterminat de finals del segle XIII o bé del XIV-XV; datació relativa realitzada amb criteris tipològics fonamentats en determinats elements arquitectònics de l'edifici, com ara els dos emblemàtics arcs de diafragma apuntats (un d'ells conservat íntegre)—, arqueològicament en el subsòl de la construcció primigènica no s'ha documentat cap element estructural o mòbil d'aquest període fundacional, tota vegada que el nivell geològic ja es documentava directament sota el paviment modern en aquells indrets on encara restava *in situ*.
2. Des del punt de vista patrimonial i referenciat al període medieval de l'edifici, l'excavació no ha aportat dades noves de les prèviament conegudes. Només podem constatar que els dos elements significatius són: l'arc de diafragma apuntat, abans esmentat, i el sector de muralla perimetral que tanca actualment pel costat nord l'edifici. Documents del Perelló esmenten la muralla que ja es troba en deficientes condicions el segle XIV, circumstància que ens permet

pensar que la seva construcció és força anterior, i que aquesta va sofrir contínues refraccions fins el setge i saqueig del 1640.

3. Durant la segona meitat del segle XVII, o durant el segle XVIII, l'àmbit primigeni de l'edifici s'amplià vers el nord, apropiant-se el propietari de la casa de l'espai que corresponia pel pas de ronda quan la muralla estava operativa. És en aquest nou espai on s'han conservat en el subsòl notables elements estructurals d'una almàssera de la segona meitat del segle XIX.
4. L'almàssera documentada en la part posterior de l'edifici és una instal·lació preindustrial de notable interès, considerant que es tracta d'una de les poques, sinó l'única, d'aquestes característiques conservades al Perelló, quan al municipi n'arribaren haver fins a 80 funcionant entre el darrer terç del segle XIX i el primer del XX.
5. El material ceràmic o metàl·lic documentat durant el procés d'excavació ha estat molt escàs i pràcticament no s'ha documentat formant part de l'estratigrafia general del jaciment. Només s'han documentat fragments ceràmics, corresponents a grans gerres d'emmagatzematge d'oli, formant part dels estrats de rebliment i amortització del dipòsits de decantació de l'oli. L'estat de conservació d'aquests fragments de gerres és molt deficient, doncs s'han impregnat d'oli residual que dificulta notablement el seu estudi i classificació. Amb tot, sembla que es poden individualitzar un nombre mínim de quatre peces.

Cal Català abans de la intervenció arqueològica de 2005

Restes de l'antic molí d'oli documentat en l'excavació arqueològica

Cal Bou, estat actual

Cal Català, estat actual